

АРАБАДЖИ Н. Б.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін
(Міжнародний гуманітарний
університет)

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.12>

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ЇЇ МОДЕЛІ: ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ)

Формування сучасної вітчизняної моделі юридичної освіти, яка спрямована на сучасні європейські стандарти, можливо реалізувати відповідним чином лише з умовою розуміння сутнісних історичних процесів. Вивчення іноземного європейського досвіду є важливим етапом, з урахуванням національних традицій та особливостей. Відповідно, знання інших моделей юридичної освіти допоможе сучасній юридичній освіті в Україні максимально наблизитись до реалізації цінностей Сталого розвитку.

Дана стаття розглядає проблеми реалізації права на вищу юридичну освіту в Великобританії та Франції.

Відмітимо, розвиток французької моделі юридичної освіти обумовлений відповідною належністю до романо-германського типу правової системи, характеризується певними особливостями історичного розвитку країни, відповідною специфікою механізмів державного управління, звичаями, традиціями, юридичною технікою тощо.

Натомість, британської системи юридичної освіти відрізняється власними високими стандартами та якістю освіти. Історично склалось, що англійська модель юридичної освіти мала свою особливість, зміст якої полягає в тому, що остання не зосереджувалася на систематичному теоретичному підході до вивчення права, як це було у країнах романо-германського типу правової системи, і здобувач отримував практично орієнтовані навички та вміння, а не абстрактну сукупність знань.

В роботі показана загальна характеристика зарубіжних моделей юридичної освіти, яка буде корисна в контексті можливого використання їх окремих елементів у національному освітньому процесі, оскільки це позитивно вплине на правове забезпечення та модернізацію національної системи юридичної освіти.

Ключові слова: вища юридична освіта, глобалізація, модернізація вищої юридичної освіти, моделі юридичної освіти, реформа вищої юридичної освіти, якість юридичної освіти.

Arabadzhy N. B. Legal education and its models: a general analysis (on the example of France and Great Britain)

The formation of a modern domestic model of legal education, which is aimed at European standards, can be implemented appropriately only with the condition of understanding the essential historical processes. Studying foreign experience is an important stage, taking into account national traditions and peculiarities. Accordingly, knowledge of other models of legal education will help modern legal education in Ukraine to come as close as possible to the realization of the values of Sustainable Development.

This article examines the problems of realizing the right to higher legal education in Great Britain and France.

It should be noted that the development of the French model of legal education is conditioned by the corresponding belonging to the Romano-Germanic type of legal system, characterized by certain features of the country's historical development, the corresponding specificity of the mechanisms of state administration, customs, traditions, legal techniques, etc.

Instead, the British legal education system is distinguished by its own high standards and quality of education. Historically, the English model of legal education had its own peculiarity, the content of which is that the latter did not focus on a systematic theoretical approach to the study of law, as was the case in the countries of the Romano-Germanic type of legal system, and the acquirer received practically oriented skills and abilities, not an abstract body of knowledge.

The work shows the general characteristics of foreign models of legal education, which will be useful in the context of the possible use of their individual elements in the national educational process, as this will have a positive effect on legal support and modernization of the national system of legal education.

Key words: *higher legal education, globalization, modernization of higher legal education, models of legal education, reform of higher legal education, quality of legal education.*

Вступ. Активізація глобалізаційних процесів прискорила ідентифікацію національної юридичної освіти та науки. Це природнім чином вплинуло на необхідність звернення до історичного минулого, до особистісних освітньо-наукових традицій, їх екстраполяції на сучасну національну модель освіти і науки. На сьогоднішній день, в Україні можна побачити активність реформування політико-економічного та суспільно-культурного життя, однак науково-освітня сфера, в даному випадку, не є винятковою.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних рис та особливостей реалізації юридичної освіти та її деяких моделей, зокрема на прикладі Франції та Великобританії, з урахуванням їх правових систем.

Результати дослідження. Аналіз реформ у сфері юридичної освіти дозволяє побачити, що їх успіх залежить від суб'єктивних факторів навчального процесу та від типу правової системи [6, с. 52]. Саме тому на особливу увагу заслуговують дослідження основних моделей юридичної освіти у таких системо утворювальних державах правових сімей, як Великобританія, Франція та Чехія. Розглянемо їх детальніше.

В результаті обговорення дискусійних питань відносно майбутнього юридичної освіти та науки, ми прийшли до висновку, що дана проблематика потребує найскорішого вирішення, з урахуванням вивчення історичного досвіду закордонних країн світу.

Підготовка фахівців права в Великій Британії має достатньо глибоке історичне коріння, що і визначає певні особливості підготовки правничих кадрів у цій країні. Формування юридичної освіти в Англії належить до XII ст., саме тоді були створені перші університети – Оксфорд та Кембридж. Починаючи з XIII ст., юридична освіта Великобританії була розділена на дві паралельно існуючі системи: класичну університетську та навчання в іннах (мається на увазі юридичних корпораціях), де переважала практична юридична підготовка. Таким чином, XX століття внесло корективи у дану структуру. Завдяки університетським програмам виросла питома вага спеціальних юридичних навчальних дисциплін, а слухачі іннів отримували університетську освіту.

Варто відмітити, що в Англії відсутня єдність відносно балансу теоретичного і практичного у навчальних планах та програмах. Деякі науковці підкреслюють, що юридична освіта представляє собою один із видів гуманітарної освіти. На думку О. Проскурняка, «юридична освіта в Англії XVII–XVIII ст. мала на меті підготовку джентльменів, а підготовка

юристів-практиків здійснювалася поза університетами – в іннах. «Inns of Court» були добровільними товариствами, непривілейованими і некорпоративними. Вони були чимось на кшталт колегій, коледжів або тред-юніону. Таких колегій із тих часів і дотепер усього чотири – Іннер-темпл, Мідл-темпл, Лінкольн-інн, Грейз-інн» [7, с. 184].

Окремої уваги заслуговує той факт, що право розглядається як теоретична дисципліна. Тільки після отримання базового вченого ступеня в області права допустиме практичне навчання за допомогою відповідних програм стажувань, що організуються професійним співтовариством. Останнім часом ведуться розмови щодо необхідності пом'якшення відмінностей між академічною й професійною стадіями юридичної освіти.

Одним з бар'єрів на шляху інтеграції є те, що багато університетських викладачів не є сертифікованими юристами і мають доволі обмежений досвід практичної роботи. На сьогоднішній день, в Англії існує близько 100 юридичних вищих навчальних закладів, які щорічно набирають до 100 осіб. Це пов'язано з фактичним забезпеченням можливості використання індивідуальних форм роботи із самими студентами. Так, до прикладу, у Лондонському університеті викладач працює за індивідуальним планом не більше ніж з 10-ма студентами, в Оксфордському – не більше ніж з 3-ма. До найбільш поширеніших спеціалізацій, що існують в англійських університетах, належать наступні: приватне право, публічне право, римське право і римська юриспруденція, історія англійського права, англійське право, порівняльне правознавство тощо.

Основний базил юридичної професії в Англії базується на двох категоріях юристів – баристерів та соліситорів. Соліситорами вважаються ті адвокати, що готують судові матеріали для ведення справ баристерами. Вони працюють юрисконсультами в різних організаціях і мають право вести судові справи в судах нижчих інстанцій (магістратних судах графств і міст-графств). Баристерами вважаються адвокати більш високого рангу, що спеціалізуються на веденні справ у судах. Діяльність усіх цих фахівців має само регулятивний характер, а членство в професійних асоціаціях є обов'язковим (у баристерів це Колегія адвокатів; у соліситорів – Товариство юристів) [2].

Тривалість бакалаврату в Англії триває 3 роки, а магістратура 1 рік. Під метою юридичної освіти розуміють той факт, що в результаті навчання студенти володіють основними знаннями та розуміють базові особливості правової системи. Студенти повинні знати, як застосовувати отримані знання та пропонувати рішення конкретних проблем.

Університети Англії намагаються підсилити практичну направленість юридичної (правничої) освіти. Це проявляється у створенні додаткових та факультативних курсів практичного змісту, а також впровадження діяльності юридичних клінік. Студенти, які зацікавлені в юридичній практиці, під час навчання можуть звертатись до професійних юристів, які, у свою чергу, зацікавлені в найкращих студентах в якості своїх майбутніх співробітників та колег. Також відмітимо, що деякі студенти, наприкінці другого року навчання на бакалавріаті, знаходять хороші взаємовідносини з великими юридичними фірмами, які можуть частково фінансувати їхню подальшу освіту в цьому напрямку.

Коли соліситори одержують ступінь бакалавра, вони проходять річний юридичний курс та складають відповідний іспит. Завдання даного етапу – забезпечити розвиток умінь та навичок, що необхідні для адвокатської діяльності. Завершальним етапом підготовки соліситора є два роки стажування. Що стосується баристерів, то процес такий самий, як у соліситорів. Після отримання бакалаврату, наступний крок – це річний практичний курс, де у студентів формуються певні вміння та навички, необхідні для адвокатської діяльності. Щоб вступити на ці курси, необхідно пройти жорсткий відбір і вступити в одну з чотирьох юридичних інн. Наступним кроком виступає стажування, яке триває 1 рік, під час якого стажер отримує практичні навички роботи із судовими справами, пошуку юридичної інформації, складання юридичних висновків тощо, під керівництвом досвідченого баристера. Саме стажування поділено на 2 етапи:

- 6 місяців, коли стажер працює під контролем свого наставника;
- 6 місяців, коли стажер вже надає юридичні послуги та виступає в суді.

Базисом юридичної освіти в Англії є вивчення семи основних дисциплін: кримінального права, цінних паперів та договірного управління, право ЄС, договірного права, зобов'язального права, права власності та земельного права, публічного права (конституційного права, адміністративного права і права людини). Загалом, юриспруденцію прийнято викладати в соціальному, економічному і політичному контексті.

Статус студента теж має свої особливості. Так, одним з їх обов'язків є їх участь у наукових дослідженнях. В даному випадку, юридична освіта в Англії сприяє оволодінню студентами базових знань та розуміння ключових особливостей правової системи. Так, типовий набір знань і умінь, які очікують від випускника юридичного факультету, досить традиційний та охоплює знання та розуміння базових правових доктрин, принципів і джерел права, інститутів, у межах яких реалізується само право.

Англія належить до тих країн, де немає єдності думок стосовно балансу теоретичного і практичного компонента в навчальних програмах. Вагомою є точка зору, відповідно до якої юридична освіта є різновидом гуманітарної освіти. При цьому, абсолютно ясно відчувається прагнення посилити практичну спрямованість юридичної освіти. Це знаходить своє відображення не лише в появі додаткових й факультативних курсів практичного змісту, але й впровадженні рольових ігор та юридичних клінік. Під час навчального процесу студенти, зацікавлені в юридичній практиці, а також мають можливість контактувати з професійними досвідченими юристами.

Отже, юридичну освіту Великобританії можна поділити на три етапи, які передбачають засвоєння програми бакалавра права, опанування освітньо-професійних програм фахової підготовки адвокатів та відповідну юридичну практичну підготовку. Здобуті знання, уміння й навички закріплюються проходженням стажування (зазвичай воно триває рік).

Цікавою є модель юридичної освіти на території Чехії. Так, вступні іспити на юридичні факультети «публічних ВНЗ» мають однакову програму, та часто проходять у формі тестування. Вони всі є письмовими і передбачають іспит на загальноосвітній рівень (історія, географія, література, мистецтвознавство тощо), іспит із логіки та іспит із психології [6]. Досить не звичним є той факт, що іспит із логіки передбачає наявність базового рівня знань з правознавства, а в його основі – моделювання ситуацій та визначення, якого роду норми права можна застосувати до тих чи інших відносин, а також «комбінаторику» – розуміння нормативної ієрархії, співвідношення законів, їхня дія у часі, просторі. Сам логічний тест містить виконання завдань, які не пов'язані з правом. Таким чином, досвід проведення такого зрізу знань може бути корисним для України, оскільки такий стан справ зосереджує свою увагу поряд із загальною підготовкою на особливий склад мислення та схильність до логічних дій.

Оригінальним є досвід Польщі. До прикладу, для вступу у вищий навчальний заклад у Польщі, як і в Україні, слід скласти іспити, провчитись відповідний термін (зокрема 5–5,5 років). Польські факультети рідко коли становлять 100 осіб, а навчання на державній формі вважається престижнішим та однозначно безкоштовним. Після випускних іспитів та написання дипломної роботи студент може стати адвокатом, «радцею правничим» або ж піти працювати в державні установи (суд, прокуратуру чи органи внутрішніх справ). Проте є один момент. Після закінчення університету молодий юрист не може виступати в суді, не може засновувати свою справу, а що найголовніше – не може розраховувати на клієнтуру. Це є причиною того, що випускник зобов'язаний пройти так звану аплікацію.

Під аплікацією розуміють основну стадію підготовки майбутнього адвоката або ж радці правничого, так як без проходження цієї аплікації випускник не зможе скласти іспит на право займатися юридичною діяльністю будь-якого типу [4]. Аплікант (претендент) починає працювати в юридичній конторі адвоката чи радці правничого, який стає патроном апліканта. Здебільшого аплікант працює в кількох канцеляріях.

Сам аплікант відвідує спеціальні курси, де його навчають практичним основам діяльності адвоката. Головне завдання цих курсів – навчити апліканта застосовувати свої знання в повсякденному житті і коригувати набуті. Усе це займає майже 3,5 роки. Під час своєї

праці він отримує заробітну плату як аплікант, яка в кілька разів менша від заробітної плати адвоката. Наприкінці терміну аплікації претендент здає кваліфікаційний іспит на адвоката чи радцю правничого, що фактично і визначає його подальшу долю.

Варто відмітити, що відсоток осіб, які не проходять іспит досить високий, а цей факт засвідчує про жорсткість контролю з боку держави за майбутніми спеціалістами. Адвокат має право займатися кримінальними справами і вести їх у суді. Фактично ведення судових справ і надання незначних консалтингових послуг і є основною діяльністю адвоката. Проте неправильно було б говорити, що це є єдина діяльність із можливих, це лише свідчення наявної практики у Польщі. Радця правничий відрізняється від адвоката тим, що не може виступати захисником у кримінальних справах. Основним видом його діяльності є цивільні спори, позови, підготовка юридичних документів, надання послуг підприємствам та організаціям. Це розмежування нашою думкою про вищу професійність польських спеціалістів порівняно з українськими.

Франція належить до країн, у яких основним завданням університетів є інтелектуальна підготовка, а не професійна. Регулювання стандартів юридичної освіти у Франції відсутнє, оскільки приміняється принцип автономії університетів. Так, вищі навчальні заклади самостійно повинні визначити напрямки спеціалізації студентів, самостійно впроваджувати вивчення нових дисциплін та самостійно забезпечувати фінансування навчального процесу. Зокрема, їх акредитує ринок навчальних послуг [2].

За загальним правилом, у Франції юридичну освіту можна отримати лише на юридичних факультетах деяких державних університетів за такими рівнями у сфері юриспруденції:

I рівень – обов'язкова програма *Licences en Droit* («ліцензіат права»). Вступ на дану програму можливий відразу після закінчення середньої школи і отримання атестата *baccalauréat*. На її освоєння припадає 3 роки юридичної підготовки, які спрямовуються на вивчення історичного вступу до вивчення права, вступу в приватне та публічне право, конституційного та цивільного права, історії права й інститутів, права зобов'язань, кримінального та адміністративного права, права державних фінансів, європейського права. Навчання в межах цієї програми базується на вивченні норм законодавства і судової практики []. Також, кожний семестр має певні курси на вибір. На 3-му році навчання студенти самостійно визначають ті предмети, які вони бажають вивчати, не тільки елективні, але й основні. Найчастіше йде поділ на два спеціалізації: приватне право та публічне право. В результаті здається письмовий іспит, де студент показує не лише знання теоретичної частини, але й показує їх практичне застосування на практиці. Рівень *Licence en Droit* не дає права вести юридичну практику, або проходити професійну підготовку по юридичним спеціальностям, проте вона відкриває можливість вступу на магістерську програму;

II рівень – *Master 1* або початковий рівень майстра права (магістр права першого року). Вступники на магістерські програми піддаються відбору на основі їхніх оцінок, успішності і нагород, отриманих у процесі навчання за програмою *Licence*. Цей рівень необхідний для допуску до екзамену на право ведення юридичної практики або для продовження подальшого навчання. Студентам надається можливість більш поглибленого вивчення конкретних галузей права – міжнародного, комерційного, публічного. Загалом усі заняття спрямовані на вироблення професійних умінь і навичок. Після отримання рівня *Master 1* у випускника з'являється право на юридичну практику (наприклад, вступити юрисконсультантом на підприємство) і допуск до регульованих юридичних професій (адвокат, судовий пристав, нотаріус, суддя).

III рівень – *Master 2* або магістра права другого року. Ця програма має два різновиди: дослідницька спеціалізація як сходинка до подальшого отримання докторського ступеня (*Master 2 Recherche*) або професійна спеціалізація, елементом якої є обов'язкове стажування (*Master 2 Professionnel*). У більшості випадків, студенти обирають другий варіант. Після проходження стажування, яка триває від 2 до 5 місяців в організованому юридичному відділі підприємства, суду або нотаріальній конторі, студенти допускаються до іспиту, для отримання ступеня *Master 2*. Під час навчального процесу студенти поглиблюють свої знання по певним предметам. Після проходження даного ступеня навчання здається письмовий іспит.

Таким чином, після проходження всіх етапів навчання та стажування, студенти французьких вузів отримують право на здійснення професійної юридичної діяльності.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зауважимо, що європейські моделі юридичної освіти характеризуються відмінними характерними рисами, детермінованими особливостями становлення і розвитку національних правових систем. Реформатори всіх країн цілком усвідомлюють, що не існує ідеальної системи підготовки юристів та що особисті недержавні моделі страждають від недосконалості і прогалин. Позитивною рисою при цьому виступає той факт, що вони добре усвідомлюють своє історичне і культурне коріння, оскільки це може допомогти усунути існуючі недоліки. Вони не довіряють механічним зовнішнім запозиченням, в основі яких лежить ідеологічна база.

Сучасна правова система характеризується зростанням, з одного боку, інтеграційних процесів, але з іншого – прискоренням реформ [7]. Тому, юристи повинні володіти гнучкістю правового мислення, здатністю розуміти соціальний контекст правових інститутів, знання стабільних принципів і норм права, історичні передумови їхнього формування тощо. Все це буде сприяти активному запровадженню у вітчизняну юридичну практику існуючих розробок. Проте, застосування хоча б одного з них потребує значного ґрунтовного дослідження щодо їх можливого впливу на правову систему України загалом.

Список використаних джерел:

1. Heringa A.W. Legal Education. Reflections and Recommendations. Cambridge : Intercenia, 2013. 228 p.
2. Dainow J. Revision of legal education in France: a four-year law program. *Journal of Legal Education*. 1995. №4 (vol. 7). P. 495–508.
3. Dr. Al Faruque A. Legal Education System in the UK: An Overview [Electronic Recourse]. *Chancery Law Chronicles*. 2009. URL: <http://www.clcbd.org/journal/9.html>.
4. Воронцова К. Загальна характеристика вищої юридичної освіти Великої Британії. *Молодь і ринок*. 2015. № 5(124). С. 151–156.
5. Кадала В.В. Проблеми та перспективи юридичної освіти у XXI столітті. *Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку* : матеріали регіон. кругл. Столу (Маріуполь, 22 лютого 2018 р.). Маріуполь, 2018. С. 112–115.
6. Красняков Є. В. Державна політика Чеської республіки в галузі освіти: досвід для України. *Соціальна та гуманітарна політика. Вісник НАДУ*. 2015. № 4, С. 101.
7. Писаревська О. В. Сучасна система вищої юридичної освіти Франції. *Педагогічний альманах*. 2019. Вип. 41. С. 50–55.
8. Проскурняк О.Г. Сучасна зарубіжна юридична освіта: історико-правове дослідження (на прикладі США, Великобританії і ФРН) : дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2019. 226 с.

